

Miért olyan nehéz ... a környezetvédelmi célok elérése?

Albert Erika

Hét évvel a párizsi éghajlatvédelmi egyezmény után úgy tűnik, hogy egy évtizeden belül túl fogjuk lépni az 1,5 °C-os küszöböt. Mit tehetünk egyénileg, ha azt szeretnénk, hogy ez mégse történjen meg?

A LÁTHATÓ KLÍMAVÁLTOZÁS

Először 2020 tavaszán jártam Dél-Afrikában. Meglátogattam egy kedves barátomat, aki úgy döntött, hogy a déli féltekén éli le élete hátralévő részét. Amikor megérkeztem Fokvárosba, már a reptéri mosdóban feltűnt, hogy itt kicsit más lehet az élet, mint otthon. Minden csap víztakarékos volt. A víz nem folyt belőle, inkább csak egy permet spriccelt.

És ezeken felül mindenhova ki volt plakátolva: „Kérjük, takarékoskodjanak a vízzel!” A szállodában „kétperces zuhanyzás” útmutatók voltak a falakon, amelyek leírták, hogy hogyan lehet két perc alatt lezuhanyozni, azt is minél kevesebb vizet használva. Fokvárosban ez már a harmadik éve volt, hogy fokozottan egyre szigorúbb vízkorlátozásokat vezettek be, mivel évek óta nem esett csapadék és a víztározók szintje 20% alá csökkent.

Megérkezve a farmra, ahol laktunk, az első feladat az volt, hogy a helyi víztározón egy szivárgást elhárítsunk, mert ahol kevés a víz, ott minden csepp számít. A környéken a megélhetést a mezőgazdaság biztosítja: olívafarmok, borászatok és gyümölcsösök. De víz nélkül ezek sem élnek, így a száraz időszakokban locsolni kell. Itt kezdtem megérteni, hogy mekkora érték minden csepp víz. Nem is a kétperces zuhany a kihívás, hanem az, hogy több éven keresztül úgy kell gazdálkodniuk egy víztározó tartalmával, hogy nem tudják, mikor lesz legközelebb eső. Ez már kellő motiváció arra, hogy ne sétáljunk el egy szivárgó cső mellett, hanem irány a gazdabolt és csőcsere!

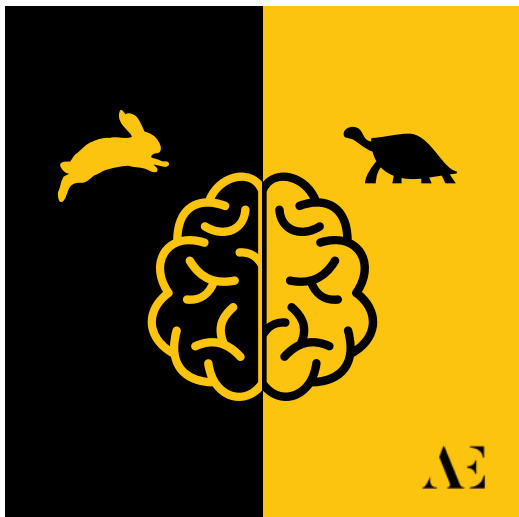
Ezzel ellentétben, 2022 egyik kiemelt éghajlati anomáliája a nagy mennyiségű dél-afrikai csa-

padék volt. Két nap alatt, április 11. és 12. között egy teljes évnyi csapadék esett le Kelet-Fokföld tartományban. Több mint 400 halálos áldozat, 12 000 megsemmisült otthon és közel 40 000 ember, aki kénytelen volt elhagyni otthonát. Ez volt az, ami a 21. század egyik leghalálosabb természeti katasztrófája az országban.

Talán egyetértünk abban, hogy nem is kell ilyen messze menni ahhoz, hogy hasonló jelenségeket észleljünk. De akkor mégis miért olyan nehéz kis lépésekben a saját környezetünkben meghozni azokat az áldozatokat, amivel hozzájárulunk a kockázat csökkentéséhez?

HEURISZTIKÁK ÉS ELFOGULTSÁGOK

Sok olyan „automatikus gondolat” társaságában töltjük életünket, amelyekre nap mint nap támaszkodunk, anélkül, hogy tudomást vennénk róluk. Ez egyrészt nagyon jó hír, mert ha mindent tudatosan végig kellene gondolni, akkor eléggé túlterhelnénk elménket, másrészt rossz hír, mert nem minden esetben az optimális megoldás irányába terelnek minket. Inkább csak „túl akarnak lenni” a problémán. Daniel Kahneman Nobel-díjas pszichológus az agyat két „Rendszer” analógiájával próbálta megmagyarázni. Azt mondja, hogy az 1. Rendszer az agyunk gyors, intuitív, automatikus és reflexszerű működését támogatja. A 2. Rendszer már jóval lassabb – a rendszerezett, analitikus és racionális működését képviseli. Ez az agyunk tudatos része, amely mély elemzésekkel és tényellenőrzéssel támogatja a komplex problémamegoldási folyamatokat, amelyekkel napi szinten szembesülünk. Értelemszerűen ennek köszönhetően sokkal lustább is, mint az 1. Rendszer. Így, akarva-akaratlanul a mindennapi döntésink nagy része az 1. Rendszer irányítása alá esik. Ez csak azért baj, mert az 1. Rendszer, bár gyors, igencsak elfogult. Az alapos elemzés áldozatául esik a gyorsaságnak, és a döntések nagy részét heurisztikák és elfogultságok torzítják.

A *heurisztikák* olyan „mentális rövidítések”, amelyek segítenek gyors döntést hozni, főleg olyan komplex helyzetekben, amelyekben nem feltétlenül rendelkezünk kellő mennyiségű információval, mégis döntenünk kell. Ilyenkor általános tudásra, bölcsességekre vagy megérzésre alapozzuk döntéseinket – sokszor a statisztikai valóságtól nagyon távol álló „tényekre” alapozva. Az *elfogultság* (vagy *bias*) már sokkal szubjektívebb, hisz ez esetben a korábbi tapasztalataink, tudásunk az, ami „átszínezi” a valóságunkat. Ezek lehetnek érzelmi reakciók, hiedelmek, társadalmi normák vagy meggyőződések, amelyek mélységesen befolyásolják az értékítéleteinket és cselekedeteinket.

AZ AGYUNK ELFOGULTSÁGAI A VÁLTOZÁSSAL SZEMBEN

Az előző cikkemben a változásról írtam. Legyen az szervezeti vagy egyéni, a változási folyamatok sem mentesülnek azon „kognitív torzítások” alól, amelyek döntéseinket befolyásolják. Nézzünk meg párat ezek közül, amelyek nagy hatással vannak a környezetvédelmi gondolkodásmódunk alakulására is!

VISSZAIGAZOLÁSI TORZULÁS

„Nem is kell szelektíven gyűjteni a hulladékot, úgy is összeöntik a kukások!” Ha valamit nagyon hinni akarunk, mert éppen lusták vagyunk elsétálni a két utcával távolabb elhelyezett hulladék-

gyűjtő szigetre, akkor biztos találunk tíz olyan cikket, Facebook-bejegyzést, hírfoszlányt, ami ezen hitünket igazolja vissza.

STATUS QUO TORZULÁS

„Igen, tudom, hogy sok már az autó a városban, de... esik az eső, a gyerek nem szeret tömegközlekedni...” Nagyon sok kifogást tudunk sorolni arra, hogy miért nem vagyunk hajlandóak a saját környezetünkben változtatni, a közös jó érdekében. Az emberek alap „huzalozása” arra torzít, hogy törekedjünk a saját környezetünkben megtartani ugyanazt az állapotot.

ELÉRHETŐSÉGI TORZULÁS

Hajlamosak vagyunk figyelmünket azokra a környezeti katasztrófákra fókuszálni, amelyek nagy médiafigyelmet kapnak. Akkor is, ha nem sok hatásunk van rájuk. Ilyenek az erdőtüzek, a nagyvállalatok (vélt vagy valós) környezet-szennyezései vagy a nagy környezetvédők által épp aktuálisnak kikiáltott környezeti problémái. Ezzel párhuzamosan figyelmen kívül hagyjuk azokat, amelyekre igenis hatással vagyunk: mi legyen a háztartási olajjal, amiben a vasárnapi rántott hús sült, vagy hányan gondolunk arra, hogy milyen naptejet használunk a nyaralás során, és ennek milyen hatása van a tengeri élővilágra? Esetleg mit teszünk ki a ház elé lomtalanításkor annak ellenére, hogy nagyon egyértelmű tájékoztatást kapunk arról, hogy mit lehet és mit nem...

TÖMEGJELENSÉG-TORZULÁS

Sajnos az emberek hajlamosak elfogadni azokat a véleményeket, amelyeket a többség képvisel, azokat a trendeket vagy divatot, amelyeket mindenki követ. Sokszor értetlenül állunk egy-egy személyiség népszerűsége előtt, mert nem értjük, hogyan tud ennyi követőt „begyűjteni”. Hát, így... Ezen elfogultságunkra alapoznak a politikai kampányok során a közvélemény-kutatások is. Hiszen ha azt mondják, hogy X népszerűsége nőtt, akkor bíznak benne, hogy sokan „átpártolnak”. De a marketingesek is szívesen használják a „csatlakozzon Ön is a több százezer elégedett ügyfélhez!” típusú szlogeneket. Talán a legszomorúbb példája a ma is divatos márkák

KOGNITÍV DISSZONANCIA

Minden olyan cselekedetünk, ami erősen ellentmond annak, amit hiszünk, vallunk vagy mondunk, egy elég komoly belső feszültséghez vezet. De mivel nem szeretjük a belső feszültséget, keresünk rá módot, hogy ezt oldjuk magunkban. Ilyenkor kezdünk olyan logikai bukfenceket használni, amelyek közelebb hozzák meggyőződéseinket a viselkedésünkhöz: a műanyag edény olcsóbb, és nem is kell elmosni, ami vizet spórol; tudom, hogy a LED izzó energiatakarékos, de nem látok ennél a féynél; igen, jobb lenne telikocsizni a nyaralás során, de olyan macera mindig, mindenkiel összehangolni a rutint stb.

„környezettudatos” ruhadarabjai. Ha a szlogenek mögé nézünk, sok esetben kisebb kontinens méretű területen eredményez ökokatasztrófát az előállításuk.

VESZTESÉGKERÜLÉS

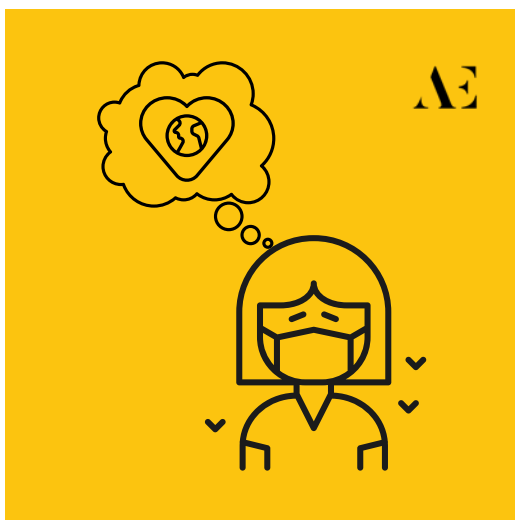
Sajnos (ismét) hajlamosak vagyunk nagyobb jelentőséget tulajdonítani a jelen veszteségeknek, mint a jövőbeli nyereségeknek. Ezért nem tudunk jól takarékoskodni a nyugdíjas évekre, nem megfelelő befektetési lehetőségeket választunk, vagy várunk holnapig, hogy majd letegyük a cigit. Azért nagyon nehéz minden fejlődő gazdaságban az embereket a környezettudatosságra rávenni, mert le kellene mondaniuk arról, ami eddig nem volt, de most végre van. Ki szeretne lemondani az autóról egy bicikli javára, amikor végre megteheti, hogy vesz egy autót? Ki akar lemondani a repülő nyaralásokról, csak azért mert magas az ökolábnyma, amikor végre megéltük, hogy milyen jó a tenger! A gyerekek olyan jól érzik magukat! Vajon 15 év múlva hogy fogják érezni magukat? De ide sorolható a télen 28 fokra fűtött, de nyáron 21 fokra hűtött lakás, a műanyag elviteles doboz, a PET palackok és az ivóvízzel locsolt gyep is... Mindegyik nélkül tudunk élni, de mintha már el sem tudnánk képzelni hogyan...

És amivel magunkkal szemben mindent megmagyarázunk:

A KÖZÖS TULAJDON TRAGÉDIÁJA

Visszatérve a fokvárosi vízhiányra, felmerül a kérdés, hogyan kerül egy amúgy ilyen szinten kiszolgáltatott ország egy olyan helyzetbe, hogy kiürülnek a víztározók? Annak ellenére, hogy mindenki tudatában van annak, hogy csak és kizárólag az éves csapadéktól függ a vízellátásuk, mégsem tudnak felelősségteljesen gazdálkodni vele.

A magyarázat egyik eleme az a jelenség, amelyet már Arisztotelész is használt: a „közlegelő tragédiája”, vagy a közös tulajdon tragédiája. Ez a sokat vitatott elmélet egyaránt használt a közgazdaságtanban és a környezetvédelemben is. A metafora arra vonatkozik, hogy ha több egymástól független egyén korlátlan hozzáférést élvez egy adott erőforráshoz (pl. egy legelő), akkor

hajlamosak lesznek ezeket túlhasználni, akkor is, ha ez az erőforrások teljes lerombolásához vezet. Így van ez a vízzel is. Ha nem fáj túlzottan a zsebünknek, akkor nagy valószínűséggel nem sokat gondolunk arra, hogy a saját pazarlásunk vagy túlfogyasztásunk milyen hatással van másokra vagy a környezetre.

Ez sajnos minden „közhasznú” erőforrás esetén megfigyelhető. Ezért van az, hogy ha egy irodában új irodaszereket rendelnek, és esetleg nem érünk rá azonnal az e-mail beérkezése után futni a titkárnőhöz, fél órával később már nincs sem toll, sem füzet. Mivel „közös”, mindenki annyit visz el belőle, amennyit éppen nem szégyell. Ez végül a közös erőforrások pazarlásához vezet, mert előbb-utóbb, egy-két használat után szinte új füzeteket vagy tollakat dobunk ki (mert van ott több, ahonnan ez is jött...).

Sokkal tragikusabb az, amikor ezek tényleg a környezet teljes lerombolásához vezetnek. Nem véletlen tűnik lehetetlen küldetésnek az, hogy a közösségi tereket megóvjuk, legyen szó egy játszótérrel, egy parkról, vagy akár a teljes városról. Jó példa erre az is, amikor gyönyörű szecessziós házak vakolata omlik le, mert kutyavécének használják. Ha jól belegondolunk, ezek milliós károk, amelyek nap mint nap keletkeznek. Hogy lehet, hogy nem figyelünk erre? Mert közös, és ami nem nekünk fáj, az már szinte mindegy. Meglepődve nézünk szét, amikor rájövünk, hogy a teljes környezetünk szemrebbenés alatt élhetetlenné tud válni.

VAN TOVÁBB?

A közös tulajdon tragédiája nem más, mint a közös és az önérdék konfliktusa. Minél nagyobb szabadságfokot kap az önző viselkedés, annál közelebb kerülünk ezekhez a társadalmi csapdákhöz. Az algoritmus sajnos ebben az esetben a közérdeket megszegőknek kedvez, akik látszólag többet vesznek ki a közösségből. Ez egy 22-es csapda, mert a korábban említett heurisztikák hatására mi is feljogosítjuk magunkat, hogy ugyanolyan önző módon viselkedjünk. Muszáj elfogadnunk, hogy változást csak a saját belső hitünk és önzetlen viselkedésünk hozhat.

A fokvárosi vízhiány esetében a megoldást egy szociális határkölség bevezetése jelentette, amely drasztikusan csökkentette a vízfogyasztást, hiszen mindenkinek fizetnie kellett érte. Sajnos, amíg egyénileg nincs törekvés a változás-

ra, addig a jogalkotók így próbálják megfékezni a láthatáron lévő katasztrófát. Különadók, termékdíjak, büntetések. Bármennyire felháborító, amikor érintettek vagyunk egy ilyen döntésben, érdemes elgondolkodni azon, hogy ha nem kényszerítenénk be magunkat ezekbe a helyzetekbe, akkor lehet, nem is lenne szükség ilyen drasztikus intézkedésekre. A változás abból fog bekövetkezni, hogy egyéni döntéseket hozunk, és kis lépésekben változtatunk. És még akkor sem parkolunk a zöld területre, ha a szomszéd ezt megteszi...

Albert Erika vagyok, jelenlegi végzettségem gépészmérnök, és közel két évtizedes mérnöki tapasztalatot tudok a hátam mögött — ebből tíz évet vezetői szerepben. Jelenleg pszichológiát tanulok, hogy még jobban megérthessem az emberi viselkedést és a kommunikációt a munkahelyi környezetben.

Munkám során rájöttem, hogy a legtöbb műszaki probléma valójában emberi konfliktusok és hibák eredménye. A kis konfliktusok gyakran vezetnek nagy, rendszerszintű problémákhoz, és ezeket a problémákat lehetne megelőzni vagy minimalizálni, ha hatékonyabban kommunikálnánk és jobban megértenénk egymást. Ebben hiszek, és ennek jegyében vezetők és szakemberek – főleg mérnökök – fejlesztésével foglalkozom. Mindenekelőtt hiszem, hogy „mielőtt meg akarnánk érteni másokat, tanuljuk meg megérteni önmagunkat”. Céloom, hogy összekapcsoljam a szakmai szemléletmódot az emberiséggel, és ezzel elősegítsem a hatékonyabb és eredményesebb együttműködést a munkahelyeken.

Az emberi kommunikáció és konfliktuskezelési képességek fejlesztése nem csupán a szakmai hatékonyságot javítja, hanem hosszú távon növeli a szervezet stabilitását és teljesítményét. Sokszor egy kis erőfeszítés, hatalmas eredményeket tud hozni.

